

Wiszowaty, Edward / Zellma, Anna

Korelacja nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych

Studia Redemptorystowskie nr 10, 362-378

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Edward Wiszowaty
UWM – Olsztyn
Anna Zellma
UWM – Olsztyn

KORELACJA NAUCZANIA RELIGII Z EDUKACJĄ DLA BEZPIECZEŃSTWA W GIMNAZJUM I W SZKOŁACH PONADGIMNAZJALNYCH

Słowa kluczowe: edukacja dla bezpieczeństwa, korelacja, nauczanie religii, gimnazjum, szkoły ponadgimnazjalne

Keywords: education for security, correlation, religion teaching, gymnasium, post-secondary schools

Schlüsselwörter: Sicherheitsbildung, Korrelation, Religionsunterricht, Gymnasium, postsekundären Schulen

Zmiany społeczne, kulturowe i polityczne zachodzące w ostatnich latach w społeczeństwie polskim mają wpływ na edukację szkolną. Wymuszają podejmowanie kolejnych reform oświatowych, nie tylko strukturalnych i systemowych, ale również programowych. Zmieniają się zatem niektóre przedmioty kształcenia ogólnego i podstawowe założenia związane z ich realizacją. Przeobrażeniom ulega również podejście do korelacji międzyprzedmiotowej¹. W miejsce korelacji z przedmiotami i ścieżkami edukacyjnymi od roku szkolnego 2009/2010 sukcesywnie, na poszczególnych etapach kształcenia ogólnego, wdraża się korelację z edukacją szkolną. Z uwagi na zmiany polityczne w Europie i świecie w gimnazjach i w szkołach ponadgimnazjalnych w miejsce przysposobienia obronnego wprowadzono przedmiot noszący nazwę „edukacja dla bezpieczeństwa”². Jest to także istotne dla nauczania religii, oznacza bowiem konieczność korelowania celów, treści i zadań katechetycznych z założeniami programowymi edukacji dla bezpieczeństwa.

¹ Więcej o tym zob. np. w: A. Zellma, *Nowa formuła korelacji w edukacji szkolnej i jej realizacja w nauczaniu religii*, „Katecheta” 55 (2011), nr 5, s. 5–16.

² Zainteresowanych tą kwestią odsyłamy do: E. Wiszowaty, *Współpraca szkoły i policji w realizacji założeń edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Nauki o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju. Studia i materiały*, t. I, red. L. Grochowski, A. Letkiewicz, A. Misiuk, Szczepiński, s. 269–277.

W związku z powyższym analizy dokonane w niniejszym artykule mają na celu ukazanie specyfiki owej korelacji. Zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytania: Na czym polega korelacja nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych? Jakie są jej cele, treści i zadania? Jak w praktyce można realizować założenia programowe korelacji nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa? Jakie są szanse i ograniczenia związane z tą płaszczyzną działalności edukacyjnej? Odpowiadając na te pytania, należy odwołać się do dokumentów programowych nauczania religii i kształcenia ogólnego. Równie istotne wydaje się właściwe zrozumienie podstawowych terminów: „korelacja w nauczaniu religii” i „edukacja dla bezpieczeństwa”. Są one bowiem kluczowe dla analiz podjętych w niniejszym opracowaniu, dlatego zostaną wyjaśnione na początku.

1. Wyjaśnienia terminologiczne

Najważniejsze terminy wpisane w tytuł niniejszego opracowania to „edukacja dla bezpieczeństwa” i „korelacja w nauczaniu religii”. Domagają się one wyjaśnienia, gdyż są opisywane w różnych dyscyplinach nauk humanistycznych i społecznych.

Pierwszy termin: „edukacja dla bezpieczeństwa”, stanowi przedmiot zainteresowań nie tylko pedagogów, ale również politologów, socjologów oraz przedstawicieli nauki o bezpieczeństwie³. Dawniej badacze traktowali edukację dla bezpieczeństwa bardzo wąsko, utożsamiając ją z przedmiotem przysposobienie obronne⁴. Obecnie termin ten ma szersze znaczenie, co wynika m.in. ze zmian programowych kształcenia ogólnego, sukcesywnie wprowadzanych.

³ W aktualnej systematyce nauki polskiej, określonej w Uchwale Centralnej Komisji do spraw stopni i tytułów naukowych z dnia 28 stycznia 2011 r. zmieniającej uchwałę w sprawie określania dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, wyodrębniono w dziedzinie nauk humanistycznych nauki o bezpieczeństwie (zob. „Monitor Polski” 2011, nr 14, poz. 149). Przedstawiciele nauk o bezpieczeństwie w swoich badaniach zajmują się nie tylko współczesnymi systemami bezpieczeństwa w wymiarze militarnym, ale również niemilitarnym. Zwracają też uwagę na różne poziomy organizacji bezpieczeństwa obywateli, analizując funkcjonowanie instytucji państwowych, rządowych i samorządowych oraz przedsiębiorców i organizacji społecznych. Celem tego rodzaju badań jest wypracowanie koncepcji, które służą rozwojowi systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego, zapewniających bezpieczeństwo obywatelom. Więcej na ten temat zob. np. w: M. Lisiecki, *Nauki o bezpieczeństwie jako nowa dyscyplina naukowa*, w: *Nauki o bezpieczeństwie*, t. 1, dz. cyt., s. 182–188; C. Tokarczuk, *Studia i nauki o bezpieczeństwie istotnym novum w środowisku akademickim oraz szansą na fundamentalną zmianę świadomości społeczeństwa*, w: tamże, s. 197–214.

⁴ Zob. np. J. Gołębiewski, *Edukacja dla bezpieczeństwa – cele i zadania szkoły*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2001, nr 2, s. 6–10; T. Siuda, *Edukacja dla bezpieczeństwa – stan i perspektywy*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2002, nr 3, s. 2–9; tenże, *Edukacja dla bezpieczeństwa w systemie oświaty*, „Dyrektor Szkoły” 2005, nr 4, s. 45–47; K. Zaczek-Zaczyński, *Przysposobienie obronne w szkołach ponadgimnazjalnych*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2001, nr 1, s. 58–61.

dzanych od 1 września 2009 roku w gimnazjach, a od 1 września 2012 roku w szkołach ponadgimnazjalnych⁵. Edukacja dla bezpieczeństwa zastąpiła całkowicie przysposobienie obronne, które było nauczane w wymiarze dwóch godzin tygodniowo w liceach, technikach i w szkołach zawodowych. Takie wąskie rozumienie edukacji dla bezpieczeństwa było daleko idącym uproszczeniem. Nie uwzględniało też nowych założeń programowych. W edukacji dla bezpieczeństwa zmianie uległy cele, zadania i treści programowe⁶. Zrezygnowano bowiem z zagadnień związanych z tematyką wojskową (w tym m.in. z informacji o rodzajach broni i zasadach służby wojskowej czy też ze szkolenia strzeleckiego), zastępując ją wiedzą dotyczącą bezpieczeństwa indywidualnego i społecznego, niezbędną do właściwego zachowania się podczas zagrożeń i w sytuacji udzielania pomocy innym osobom czy też ratowania życia ludzkiego i zdrowia⁷.

W ogólnym znaczeniu bezpieczeństwo należy traktować jako stan zapewniający poszczególnym osobom nie tylko istnienie, ale również rozwój⁸. Jego istotę wyraża brak ryzyka utraty wartości szczególnie ważnych dla człowieka, takich jak życie, zdrowie, praca, szacunek, ład i pokój społeczny, stabilizacja życiowa. Co więcej, zaspokojenie tych podstawowych potrzeb daje człowiekowi poczucie pewności istnienia oraz motywuje go do aktywności społecznej i zawodowej⁹. Dostarcza też pozytywnych uczuć, takich jak: nadzieja, radość, pokój, życzliwość, serdeczność. Z kolei brak poczucia bezpieczeństwa w życiu osobistym, społecznym, państwowym i międzynarodowym jest źródłem niepokoju, smutku, niepewności czy też poczucia zagrożenia. Demotywuje człowieka do działania, a niekiedy nawet prowadzi do zachowań destrukcyjnych. Dlatego grupy społeczne, organizacje państwowe i międzynarodowe starają się oddziaływać na otoczenie zewnętrzne i wewnętrzne obywateli danego państwa, by usuwać, a przynajmniej oddalać zagrożenia zewnętrzne i wewnętrzne. W ten

⁵ W. Maj, *Edukacja dla bezpieczeństwa w reformie programowej kształcenia ogólnego*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa” 2009, nr 2, s. 66–68.

⁶ Tamże.

⁷ Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, „Dziennik Ustaw” 2009, nr 4, poz. 17.

⁸ Więcej na temat rozumienia pojęcia „bezpieczeństwo” zob. np. w: M. Pomykała, *Bezpieczeństwo: w poszukiwaniu definicji*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Zarządzanie i Marketing” 17 (2010), nr 4, s. 107–114; A. Misiuk, *Rozważania o bezpieczeństwie*, w: *Nauka o bezpieczeństwie*, t. 1, dz. cyt., s. 15–23; J. Świaniarki, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu filozoficznym*, w: *Nauka o bezpieczeństwie*, t. 1, dz. cyt., s. 120–138.

⁹ E. Żywucka-Kozłowska, M. Kowalczyk-Ludzia, *Uniwersalizm bezpieczeństwa*, w: *Nauka o bezpieczeństwie*, t. 1, dz. cyt., s. 225–239.

sposób chcą eliminować lęk, obawy, niepokój i niepewność z życia pojedynczych osób i całego społeczeństwa, czemu służy m.in. edukacja.

W szerszym, a zarazem odnoszącym się do konkretnych obszarów działalności pedagogicznej znaczeniu termin „edukacja dla bezpieczeństwa” wskazuje na „określony system dydaktyczno-wychowawczej działalności rodziny, szkoły, wojska, policji, kościołów, środków masowego przekazu, organizacji młodzieżowych i stowarzyszeń, zakładów pracy oraz instytucji państwowych i samorządowych, ukierunkowanej na kształtowanie systemu wartości, upowszechnianie wiadomości i kształtowanie umiejętności ważnych dla zapewnienia bezpieczeństwa narodowego”¹⁰. Taka definicja może służyć jako punkt odniesienia w analizach dotyczących korelacji nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa. Wskazuje na szerokie spektrum zagadnień i różne możliwości w zakresie działalności dydaktyczno-wychowawczej.

Obecnie edukację dla bezpieczeństwa realizuje się w wymiarze jednej godziny w gimnazjach w całym cyklu kształcenia, i tak samo w szkołach ponadgimnazjalnych¹¹. Oznacza to, że każda szkoła może tę godzinę zająć – w zależności od sytuacji organu prowadzącego szkołę i sytuacji danej szkoły (np. posiadania odpowiednio wykształconego nauczyciela) prowadzić w klasie pierwszej, drugiej lub trzeciej. Sama jednak strona formalna nie wyjaśnia istoty edukacji dla bezpieczeństwa. Jej pełne rozumienie wymaga przypomnienia, czym jest bezpieczeństwo w ujęciu indywidualnym i społecznym. Pojęcie to definiowane jest rozmaicie. Zawsze jednak badacze wiążą bezpieczeństwo zarówno z pierwotnymi, egzystencjalnymi potrzebami pojedynczego człowieka, jak i grup społecznych, państw i systemów międzynarodowych¹² oraz ze stanem, który daje poczucie pewności i gwarancję jego zachowania oraz szansę na doskonalenie¹³, czy też utożsamiają je z wartością, która wpływa na różne dziedziny życia ludzkiego¹⁴. Tak określane bezpieczeństwo można podzielić na różne rodzaje, wyodrębniane np. ze względu na: 1) obszar, jaki obejmuje (bezpieczeństwo globalne, międzynarodowe, regionalne, narodowe); 2) stosunek do obszaru państwa (bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne); 3) dziedzinę, w jakiej występuje (np. bezpieczeństwo militarne, polityczne, ekologiczne, społeczne, kulturowe, socjalne)¹⁵.

¹⁰ R. Jakubczak i in., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2006, s. 429.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych..., dz. cyt., poz. 17.

¹² Piszą o tym np.: B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2007, s. 1473; E. Żywucka-Kozłowska, M. Kowalczyk-Ludzia, *Uniwersalizm bezpieczeństwa*, dz. cyt., s. 225–239.

¹³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. W Łepkowska, Warszawa 2002, s. 13.

¹⁴ E. Żywucka-Kozłowska, M. Kowalczyk-Ludzia, *Uniwersalizm bezpieczeństwa*, dz. cyt., s. 225–226.

¹⁵ Zob. więcej o tym np. w: A. Misiuk, *Rozważania o bezpieczeństwie*, dz. cyt., s. 15–23; J. Świaniarki, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu filozoficznym*, dz. cyt., s. 120–138.

Pedagodzy zastanawiają się obecnie, jak uczyć i wychowywać młode pokolenie, by w globalnym świecie, pozbawionym ograniczeń w zakresie komunikowania się osób i przekazu informacji, lansującym swobodę wyborów i negację trwałych wartości, umiało zaspokoić podstawowe potrzeby, gwarantujące poczucie bezpieczeństwa osobistego (np. potrzeby zdrowotne), a jednocześnie zwracało uwagę na inne osoby i ich potrzeby (w tym także na potrzebę bezpieczeństwa). W związku z tym pedagodzy proponują edukację dla bezpieczeństwa rozumianą jako nauczanie i wychowanie zorientowane na przekaz wiedzy dotyczącej różnych rodzajów bezpieczeństwa, zwłaszcza indywidualnego i społecznego, oraz rozwijanie umiejętności dostrzegania zagrożeń i udzielania pomocy osobom w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia czy też samodzielnego rozwiązywania problemów z zakresu bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego¹⁶. Tak rozumiana edukacja dla bezpieczeństwa wymaga interdyscyplinarnego ujęcia. Służy temu korelacja z innymi obszarami edukacji szkolnej, a więc także z nauczaniem religii.

Właściwe rozumienie korelacji w nauczaniu religii wiąże się z założeniami dotyczącymi lekcji religii w środowisku szkolnym. Sam termin „korelacja w nauczaniu” wskazuje na wzajemne powiązanie i współzależność zagadnień należących do różnych przedmiotów kształcenia ogólnego oraz na ich merytoryczne łączenie w toku zajęć lekcyjnych¹⁷. „Taka korelacja – jak słusznie zauważa Wincenty Okoń – sprzyja transferowi wiedzy z jednego przedmiotu nauczania do innych, rozbudza i rozwija myślenie naukowe oraz pozwala zrozumieć, na czym polega wielorakie, teoretyczne i praktyczne stosowanie wiedzy”¹⁸. Stwierdzenie to jest ważne dla analiz podjętych w niniejszym opracowaniu. Uzasadnia bowiem łączenie treści z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa z zagadnieniami podejmowanymi w toku lekcji religii.

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce przypomina, że nauczanie religii: 1) „winno wypełniać zarówno zadania postawione przez Kościół, jak i wybrane cele, wyznaczone przez szkołę”¹⁹; 2) „nie sytuuje się wobec tych [szkolnych] przedmiotów jako coś dodatkowego, lecz stanowi element koniecznego dialogu interdyscyplinarnego”²⁰. „Z tego względu należy dążyć, na ile zezwalają i umożliwiają to cele katechetyczne, do skorelowania treści nauczania reli-

¹⁶ Zob. więcej o tym np. w: A. Kusztełek, *Edukacja dla bezpieczeństwa (nie)zbędnym obszarem działalności dydaktyczno-wychowawczej współczesnej szkoły*, „Zeszyty Naukowe. Wyższa Szkoła Handlu i Usług w Poznaniu” 2009, nr 17, s. 115–129.

¹⁷ Z. Kluz, *Jak realizować zasadę korelacji międzyprzedmiotowej w szkole?*, „Chemii w Szkole” 1996, nr 2, s. 94–97.

¹⁸ W Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 180.

¹⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, 82.

²⁰ Tamże, 83.

gii z treściami pozostałych przedmiotów szkolnych²¹. W praktyce edukacyjnej tak ogólnie określona korelacja polega na integrowaniu oraz uzupełnianiu celów i treści o istotnym znaczeniu dydaktycznym i wychowawczym. Wymaga ona od nauczyciela religii dobrej znajomości nie tylko dokumentów programowych nauczania religii (m.in. podstawy programowej katechezy i programu nauczania religii), ale również podstawy programowej kształcenia ogólnego. Katecheta jest też zobowiązany, „tam, gdzie to konieczne”²², a więc w sytuacji zafałszowania wiedzy przekazywanej uczniom w ramach przedmiotów kształcenia ogólnego, do podejmowania polemiki z tymi treściami i ukazywania prawdziwego obrazu rzeczywistości. Do jego zadań należy również odpowiedni – zgodny z zasadą wierności Bogu i człowiekowi oraz troską o integralność przekazu prawd wiary – wybór celów, zadań, treści i umiejętności zamieszczonych w „Podstawie programowej kształcenia ogólnego”, odpowiadających katechetycznemu wymiarowi szkolnego nauczania religii. Dobierając treści korelacji, nauczyciel religii powinien uwzględnić różne czynniki, m.in. założenia programowe lekcji religii i kształcenia ogólnego, potrzeby rozwojowe uczniów i ich zainteresowania, a także aktualne problemy społeczne i moralne oraz własne kompetencje merytoryczne.

2. Edukacja dla bezpieczeństwa w założeniach programowych nauczania religii

Analizując obowiązującą w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych „Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” z 2010 roku, można dostrzec brak bezpośredniego odniesienia do korelacji z edukacją dla bezpieczeństwa²³. Nie jest to równoznaczne z całkowitym pomijaniem celów, zadań i treści z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Sporadycznie autorzy podstawy programowej katechezy nawiązują do zagadnień, które w podstawie programowej kształcenia ogólnego zostały zaplanowane w ramach przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa²⁴. Równocześnie stwierdzają, że „korelacja nauczania religii z edukacją szkolną ma uwzględniać te treści przedmiotów nauczania, które są istotne z punktu widzenia celów katechetycznych nauczania religii”²⁵. Taki zapis

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2010, s. 50–102.

²⁴ Por. tamże oraz: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych..., poz. 17; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych, „Dziennik Ustaw” 2009, nr 4, poz. 17.

²⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 14.

może sugerować, że edukacja dla bezpieczeństwa nie odgrywa znaczącej roli dydaktycznej i wychowawczej w procesie uzupełniania i integracji wiedzy uczniów. Trudno się jednak zgodzić z tym stwierdzeniem. Nie znajduje ono uzasadnienia w szczegółowych analizach założeń dotyczących korelacji nauczania religii z edukacją szkolną w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych.

Analizując zawartość merytoryczną podstawy programowej katechezy i porównując ją z podstawą programową kształcenia ogólnego²⁶, sporadycznie można dostrzec obszary korelacji, które wiążą się z założeniami edukacji dla bezpieczeństwa. Zostały one wpisane w przedmioty humanistyczne (np. wiedzę o społeczeństwie), przyrodnicze (np. biologię, geografę) oraz uwzględnione w wychowaniu do życia w rodzinie²⁷. Wymienione obszary korelacji nauczania religii z edukacją szkolną zawierają wypis treści z obowiązującej od roku 2009 podstawy programowej kształcenia ogólnego w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych. Autorzy proponują różne treści, które korespondują z edukacją dla bezpieczeństwa²⁸, chociaż nie wyodrębniają tego przedmiotu.

W podstawie programowej katechezy adresowanej do uczniów gimnazjum proponują – w ramach przedmiotu – ukazanie zasad prawidłowej troski o życie i zdrowie²⁹. Odwołują się przy tym do wiary w Boga Stworzyciela i Dawcy życia oraz do Dekalogu³⁰. Takie założenie wiąże się pośrednio z planowanym w edukacji dla bezpieczeństwa przygotowaniem młodzieży do działania ratowniczego oraz z nabywaniem umiejętności udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach³¹. Autorzy podstawy programowej katechezy zagadnienia te ujmują od strony pozytywnej. Zwracają uwagę na życie jako dar, który każdy człowiek powinien rozwijać i pielęgnować³². W korelacji z biologią wymieniają również kwestie związane ze zdrowiem³³. Nie odnoszą się zatem bezpośrednio do działania ratowniczego i udzielania pierwszej pomocy, co jest uzasadnione. Nauczanie reli-

²⁶ W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej zaznacza się, że edukacja dla bezpieczeństwa ma być realizowana jedynie w zakresie podstawowym. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych..., dz. cyt., poz. 17.

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 50–102.

²⁸ Warto dodać, że w szkołach ponadgimnazjalnych edukacja dla bezpieczeństwa, zgodnie z wytycznymi zapisanymi w dokumentach oświatowych, powinna być realizowana tylko w zakresie podstawowym. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, „Dziennik Ustaw” 2009, nr 4, poz. 17.

²⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 50–69.

³⁰ Tamże.

³¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych..., dz. cyt., poz. 17.

³² Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 50–69

³³ Tamże, s. 66.

gii ma bowiem uzupełniać i integrować treści z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Jego celem nie jest przekaz informacji z zakresu ratownictwa medycznego. Wiedzę o tym, jak należy działać w przypadku wystąpienia zagrożenia życia i zdrowia, uczeń powinien wynieść z zajęć z edukacji dla bezpieczeństwa. Z kolei podczas lekcji religii należy zwracać uwagę na etyczne aspekty ochrony ludności przed skutkami różnych zagrożeń zdrowia i życia czy też ukazywać, na czym polega właściwie rozumiane bezpieczeństwo obywateli, dlaczego należy je traktować jako wartość oraz jaką rolę odgrywa bezpieczeństwo w życiu indywidualnym i społecznym. Wśród tych treści brakuje zagadnień istotnych w procesie wspierania młodzieży w zrozumieniu podstawowych zasad moralnych związanych z bezpieczeństwem oraz w odkrywaniu, na czym polega prawdziwa miłość chrześcijańska, wyrażająca się w trosce o bezpieczeństwo własne i innych osób. Dlatego treści zaplanowane w podstawie programowej kształcenia ogólnego warto uzupełnić tak w praktyce, jak i na etapie wprowadzania zmian w zapisach podstawy programowej katechezy. Ważne są też kwestie związane z ochroną ludności i obroną cywilną w Rzeczypospolitej Polskiej i w świecie oraz ze skutkami zagrożeń życia i zdrowia podczas powodzi i pożaru. Nie chodzi tu o dokładne omawianie podczas lekcji religii zachowania człowieka w sytuacji wymienionych zagrożeń, ale o ukazanie postawy chrześcijanina, który potrafi ofiarnie służyć bliźnim, pomagając im np. w sytuacji zagrożenia pożarowego w domu, w szkole i w najbliższej okolicy. Również omawianie zasad zachowania się podczas wypadków oraz katastrof komunikacyjnych i technicznych zasługuje w nauczaniu religii na uwagę. Są to kwestie szczegółowe, które wymagają omówienia w powiązaniu z zasadami życia chrześcijańskiego. Podobne znaczenie mają zagadnienia dotyczące potrzeby przeciwdziałania panice w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia. Warto wskazać na znaczenie modlitwy i zawierzenia Bogu w takich sytuacjach.

Dla korelacji nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa ważne są również kolejne treści zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego w gimnazjum. Dotyczą one oznakowania substancji toksycznych na środkach transportowych i magazynach³⁴. W nauczaniu religii nie chodzi o dokładną charakterystykę rodzajów znaków substancji toksycznych czy też o analizowanie zasad postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi. Ten zakres zagadnień należy do zadań nauczyciela edukacji dla bezpieczeństwa. W nauczaniu religii ważne miejsce zajmuje motywowanie uczniów do zachowania ostrożności w sytuacji kontaktu z substancjami toksycznymi oraz kształtowanie poczucia odpowiedzialności za zdrowie i życie własne i innych osób. Podobne zadania ma

³⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych..., dz. cyt., poz. 17.

do spełnienia nauczyciel religii w związku z zagadnieniami dotyczącymi ostrzeżenia ludności o zagrożeniach. W podstawie programowej kształcenia ogólnego zakłada się, że uczeń – dzięki edukacji dla bezpieczeństwa – „definiuje i rozpoznaje rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych; charakteryzuje zasady zachowania się ludności po ogłoszeniu alarmu; umie zachować się w szkole po ogłoszeniu alarmu”³⁵. Posiadając taką wiedzę, gimnazjalista potrzebuje wsparcia w rozwijaniu motywacji do odpowiedzialnego zachowania w sytuacjach zagrożenia oraz do ofiarnej pomocy bliźnim. Dlatego wyżej wymienione treści powinny znaleźć się w podstawie programowej katechezy. Wymagają one uzupełnienia o chrześcijańskie ujęcie i zintegrowania z innymi aspektami życia indywidualnego i społecznego, motywowanego wiarą.

W nauczaniu religii na uwagę zasługują również zagadnienia związane z bezpieczeństwem i pierwszą pomocą. Zaplanowano je w podstawie programowej kształcenia ogólnego w gimnazjum. Zwrócono uwagę m.in. na: znaczenie udzielania pierwszej pomocy, zasady postępowania aseptycznego i bezpiecznego dla ratownika, wzywanie odpowiedniej pomocy, stopnie zagrożenia osoby, zasady bezpiecznego postępowania w rejonie wypadku, zasady zabezpieczenia miejsca wypadku³⁶. Zaplanowano także omawianie sposobów udzielania pomocy w wypadku drogowym, podczas kąpeli, załamania lodu i porażenia prądem³⁷. W tym kontekście wymieniono treści dotyczące sposobów wnoszenia poszkodowanego ze sfery zagrożenia, rozpoznawania stanu przytomności, badania oddechu i tętna³⁸. Wskazano także na zagrożenia związane z utratą przytomności oraz na sposoby udzielania pierwszej pomocy osobie nieprzytomnej, porażonej prądem³⁹. Osobno potraktowano kwestie dotyczące dużego krwotoku i wstrząsu pourazowego, złamania i zwichnięcia oraz zatrucia pokarmowego, lekami, gazami lub środkami chemicznymi⁴⁰. W końcowej części podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa zaplanowano omawianie wpływu niskiej i wysokiej temperatury na organizm ludzki oraz sposobów udzielania pomocy osobie poszkodowanej przy oparzeniu termicznym i chemicznym⁴¹. Można zatem zauważyć, że wyżej wymienione zagadnienia wiąże się przede wszystkim z bezpieczeństwem zewnętrznym i wewnętrznym (np. zapewnieniem porządku publicznego, ochroną ludności przed zagrożeniami). Główny akcent jest bowiem położony na treści i umiejętności związane z eliminowaniem zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych. Wśród założeń zapisanych w podstawie pro-

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

gramowej kształcenia ogólnego w gimnazjum brakuje akcentów odnoszących się do bezpieczeństwa osobistego i zaspokajania potrzeb egzystencjalnych. W podstawie tej nie ma też odwołania do odczuwanej przez każdego człowieka potrzeby bezpieczeństwa rozwoju, który zapewnia ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostki. Nie zostało ukazane, w jaki sposób zaspokajać tę potrzebę. Nie ma też żadnych informacji o roli, jaką odgrywa zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa osobistego w prawidłowym funkcjonowaniu jednostki w życiu społecznym. Dlatego uzasadnione wydaje się nawiązanie do tej problematyki w nauczaniu religii. Należałoby dokonać poprawek w podstawie programowej katechezy adresowanej do młodzieży szkół gimnazjalnych. Pomijanie zagadnień z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa wydaje się bowiem niczym nieuzasadnione. Co więcej, może przyczynić się do selektywnego uzupełniania wiedzy humanistycznej i społecznej. W konsekwencji w procesie wspierania młodzieży gimnazjalnej w integralnym spojrzeniu na świat i problemy związane z bezpieczeństwem zabraknie ujęcia chrześcijańskiego. Wybiórcze potraktowanie w podstawie programowej katechezy problematyki bezpieczeństwa może też utrudniać nauczycielowi religii pracę w zespołach dydaktycznych i wychowawczych, odpowiedzialnych za programowanie i realizację korelacji w szkole. W takiej sytuacji trudno mówić o udziale lekcji religii w przygotowaniu młodzieży do działań o charakterze humanitarnym oraz w kształtowaniu umiejętności i postaw związanych z bezpieczeństwem zewnętrznym i wewnętrznym, ujmowanym w wymiarze indywidualnym i społecznym. Edukacja dla bezpieczeństwa – jako odrębny przedmiot korelacji w nauczaniu religii – nie została też zaplanowana w szkołach ponadgimnazjalnych: w liceum, w technikum i w szkole zawodowej. Autorzy „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce” tylko sporadycznie i pośrednio, w związku z innymi przedmiotami kształcenia ogólnego (np. wiedzą o społeczeństwie, biologią, wychowaniem do życia w rodzinie, informatyką), nawiązują do niektórych treści i umiejętności wiążących się z potrzebą bezpieczeństwa osobistego i społecznego⁴². Zagadnienia te pomijają w opisie korelacji z przedmiotami uzupełniającymi w liceum i w technikum⁴³. Takie podejście do edukacji dla bezpieczeństwa wydaje się, podobnie jak w gimnazjum, niczym nieuzasadnione. Uwidacznia większe niż w gimnazjum braki merytoryczne w korelacji, co w praktyce zapewne ogranicza aktywność dydaktyczną i wychowawczą nauczyciela religii. Na przykład kwestia znajomości obronności państwa wymaga omówienia w aspekcie katolickiej nauki społecznej⁴⁴. Autorzy podstawy programowej katechezy pomijają to zagad-

⁴² Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 70–102.

⁴³ Tamże, s. 80–100.

⁴⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych..., poz. 17.

nienie. Nie uwzględniają również konieczności ukazania młodzieży powinności chrześcijanina w sytuacji zagrożeń życia, zdrowia lub mienia⁴⁵. Nie mniej istotne wydają się treści związane z zachowaniem człowieka wierzącego w sytuacjach zagrożeń czasu pokoju. W podstawie programowej katechezy dla szkół ponadgimnazjalnych problematyka ta nie została uwzględniona. Zapisano jedynie ogólne zadania, jakie powinien podejmować nauczyciel religii. Wśród nich znajduje się integrowanie orędzia chrześcijańskiego z ludzkim doświadczeniem codzienności oraz przygotowanie młodzieży do podejmowania samodzielnych decyzji z uwagi na motywację chrześcijańską, wypływającą z faktu przyjęcia chrztu i bierzmowania⁴⁶. Takie założenia pośrednio wiążą się z edukacją dla bezpieczeństwa. Można je ukonkretnić, odnosząc do działań związanych z przygotowaniem uczniów do chrześcijańskiego działania w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia czy też czasu pokoju (np. awarii, katastrofy komunikacyjnej lub budowlanej). W związku z tym należałoby ukazać młodzieży, na czym polega właściwe postępowanie w momentach wystąpienia zagrożeń w najbliższym otoczeniu szkoły oraz w domu, w miejscu rekreacji i na trasie komunikacyjnej. Godne uwzględnienia, a zarazem wartościowe wydają się również zagadnienia dotyczące zapobiegania panice podczas zagrożeń. W nauczaniu religii należałoby zaakcentować rolę modlitwy i zawierzenia Bogu w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia. Warto też uzupełnić wyżej wymienione zagadnienia o zasady postępowania chrześcijanina w czasie zagrożenia terrorystycznego, podczas wojny i w nagłych wypadkach. Za istotne należy uznać uświadamianie młodzieży, w jaki sposób chrześcijanin może przeciwdziałać terroryzmowi. Podejmowanie tych zagadnień i ich uzupełnianie w nauczaniu może pomóc młodzieży w zrozumieniu, że: 1) terroryzm jest grzechem przeciwko piątemu przykazaniu, gdyż „grozi, rani i zabija wszystkich bez różnicy, jest w głębokiej sprzeczności ze sprawiedliwością i miłością”⁴⁷; 2) Kościół za niemoralne uznaje wprowadzanie i branie zakładników⁴⁸; 3) piąte przykazanie narusza nie tylko bezpośrednio ranienie, torturowanie, terroryzowanie innych – również brak aktywności państwa czy organizacji międzynarodowych w zakresie poprawy nieludzkich warunków życia należy traktować jako wykroczenie przeciwko piątemu przykazaniu⁴⁹. W tym kontekście należy podczas lekcji religii przypominać Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2002 roku, w którym papież ukazał zło terroryzmu⁵⁰. Ojciec święty zaznaczył, że pomimo prawa do obrony przed terroryzmem człowiek nie może stosować w walce z nim niemo-

⁴⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 80–100.

⁴⁶ Tamże, s. 75.

⁴⁷ KKK 2297.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże, 2297–2298; por. Youcat, *Katechizm Kościoła Katolickiego dla młodych*, Częstochowa 2012, 392.

⁵⁰ Jan Paweł II, *Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 2002 roku*, http://www.voxdomini.com.pl/pap/or_pap2002.htm, s. 1–6 (dostęp: 10 maja 2012).

ralnych środków, takich jak wymierzanie kary bez udowodnienia winy oraz stosowanie odpowiedzialności zbiorowej⁵¹. Takie stwierdzenia są znaczące w korelacji nauczania religii z edukacją. Pozwalają ukazać młodzieży nauczanie Kościoła katolickiego na temat terroryzmu oraz wspierają kształtowanie właściwych postaw. Do zadań nauczyciela religii należy również uświadamianie młodzieży, że skuteczne przeciwstawianie się międzynarodowemu terroryzmowi wymaga przede wszystkim likwidacji niesprawiedliwości społecznej i przebaczenia⁵². Właśnie ten rodzaj niesprawiedliwości, jak zaznaczył Jan Paweł II, rodzi ludzkie cierpienie i sprzyja aktom terroru. Przebaczenie natomiast jest niezbędne w budowaniu społeczności, w której szanowane będą prawa wszystkich ludzi oraz w zaprowadzaniu trwałego pokoju w rodzinie, w społeczeństwie, w państwie i na świecie⁵³.

Uzupełnianiu wiedzy uczniów z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa służą również planowane w podstawie programowej kształcenia ogólnego zagadnienia dotyczące struktury obronności Rzeczypospolitej Polskiej, zasad postępowania w sytuacjach zagrożeń, ochrony i obrony cywilnej, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, powinności obronnych organów administracji i obywateli⁵⁴ oraz udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach. Z takimi treściami wiążą się kolejne obszary korelacji, istotne dla nauczania religii. Dotyczą one zachowania ratownika w nagłych wypadkach⁵⁵ i wymagają uzupełnienia o odwołanie do nauczania Kościoła na temat ochrony ludzkiego życia, służby człowiekowi i obrony jego godności.

Identyczne jak w liceum i w technikum założenia edukacji dla bezpieczeństwa zostały zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych⁵⁶. W szkole zawodowej zaplanowano taką samą liczbę godzin edukacji dla bezpieczeństwa jak w liceum i technikum. Również cele, treści i zadania zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego są identyczne. Obejmują więc wszystkie wyżej analizowane problemy. Podstawa programowa katechezy w szkole zawodowej nie odwołuje się jednak do edukacji dla bezpieczeństwa⁵⁷.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych..., dz. cyt., poz. 17.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej stwierdza się, że w szkole zawodowej dla przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa „obowiązuje podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego”. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych, dz. cyt., poz. 17.

⁵⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy...*, dz. cyt., s. 80–87, 100–101.

Wśród innych zagadnień planowanych do korelacji trudno dostrzec obszary merytorycznie związane z edukacją dla bezpieczeństwa. Wynika to głównie z faktu, że w szkole zawodowej przedmioty: wiedza o społeczeństwie, biologia, geografia, informatyka, są realizowane jedynie w zakresie podstawowym, co sprawia, że te treści ogranicza się do wąskiego zakresu wiedzy humanistycznej, przyrodniczej i społecznej.

Wobec powyższych analiz można stwierdzić, że korelacja nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa, chociaż nie została uwzględniona w podstawie programowej katechezy, jest nie tylko pożądana, ale wręcz konieczna ze względu na treści o istotnym znaczeniu dydaktycznym i wychowawczym. Proponowane w podstawie programowej kształcenia ogólnego treści wymagają uzupełnienia o aspekty etyczne, a zwłaszcza powiązania z godnością człowieka, z wartością ludzkiego życia i z przykazaniem „Nie zabijaj”. Młodzież w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych potrzebuje wsparcia w odkrywaniu chrześcijańskiego rozumienia bezpieczeństwa osobistego, zewnętrznego i wewnętrznego. Sama bowiem często postrzega bardzo wąsko potrzebę bezpieczeństwa i sposoby jej zaspokajania. Właściwie realizowane nauczanie religii może pomóc młodzieży w odpowiednim, a zarazem integralnym rozumieniu problematyki z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. W związku z tym należy podejmować działania dydaktyczne i wychowawcze, które służą korelacji.

3. Propozycje realizacji edukacji dla bezpieczeństwa w szkole

Korelacja nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa nie tylko w aspekcie treściowym, ale również metodycznym sprzyja uzupełnianiu i integrowaniu wiedzy uczniów ze szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych⁵⁸. Chociaż nie wprowadza dodatkowych elementów metodycznych, to jednak pozwala na realizowanie projektów interdyscyplinarnych. Do zadań nauczyciela religii należy wykorzystanie tematyki z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa i powiązanie jej z treściami nauczania religii. W wyjątkowej sytuacji, za zgodą dyrektora szkoły i we współpracy z innymi nauczycielami, katecheta może organizować wycieczki i dyskusje panelowe z udziałem funkcjonariuszy policji, straży pożarnej, służb medycznych. Propozycje te warto wzbogacić, organizując, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej, w czasie ferii letnich dla uczniów, którzy ukończyli pierwszą klasę zasadniczej szkoły zawodowej, liceum ogóln-

⁵⁸ Po wprowadzeniu do szkół edukacji dla bezpieczeństwa Minister Edukacji Narodowej wydał rozporządzenie, w którym określił sposoby realizacji tego przedmiotu. Wskazania ministerialne odnoszą się bezpośrednio do form organizacji zajęć. Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa, „Dziennik Ustaw” 2009, nr 139, poz. 1131.

kształcącego, liceum profilowanego lub technikum, specjalistyczne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa na zasadach określonych w przepisach w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania⁵⁹. Nauczyciel religii, jako jeden z opiekunów takiego obozu, może przygotować zajęcia, które służą pogłębieniu tematyki związanej z religijno-etycznym ujęciem edukacji dla bezpieczeństwa.

Wiele celów, treści i zadań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa, jakie opisano w podstawie programowej kształcenia ogólnego, wprost wiąże się z wakacyjnymi wyjazdami i koloniami, organizowanymi w archidiecezjach i diecezjach przez Caritas oraz przez szkoły katolickie i wspólnoty parafialne. Często opiekunami grup dzieci i młodzieży są katecheci. Sam fakt przebywania w grupie zorganizowanej, skupiającej uczniów w różnym wieku i z różnych środowisk, wymaga zachowania szczególnej ostrożności w zakresie bezpieczeństwa zewnętrznego. Warto przypomnieć uczestnikom kolonii sposoby odpowiedniego zachowania w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia – zarówno swojego, jak i innych. Na przykład katecheta wraz z innymi opiekunami kolonii może zorganizować zajęcia na temat pierwszej pomocy, jakiej należy udzielić drugiej osobie przy złamaniu, zwichnięciu, krwotoku, oparzeniu, porażeniu prądem⁶⁰. W toku takiego spotkania edukacyjnego z zakresu bezpieczeństwa wychowankowie powinni nie tylko dowiedzieć się, w jaki sposób wezwać pomoc, co należy powiedzieć, dzwoniąc np. na pogotowie, ale również zapoznać się z podstawowymi zachowaniami z zakresu ratownictwa medycznego. Ważną rolę odgrywa nie tylko sam przekaz fachowej wiedzy, ale również sposób tego przekazu. Chodzi tu o dobieranie takich form i metod, które wzbudzają zainteresowanie podejmowaną tematyką oraz motywują uczestników do aktywności. Na szczególną uwagę zasługują zatem różne formy zabaw i gier. W ten sposób można nie tylko dostarczać uczestnikom informacji, ale również rozwijać odpowiednie umiejętności. Jeżeli opiekunowie kolonii (np. katecheci) nie czują się wystarczająco kompetentni w dziedzinie edukacji dla bezpieczeństwa, powinni skorzystać z pomocy innych, kompetentnych osób, zapraszając je do współpracy⁶¹.

Kompleksowe i zdecydowane działanie wychowawcze wymaga również podjęcia współpracy z policją, celem uświadomienia uczestnikom kolonii nie tylko

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ W przygotowaniu tego rodzaju zajęć pomocne mogą być następujące opracowania: B. Bieś, *Ostrzeżenie o zagrożeniach, alarmowanie*, „Atest” 2009, nr 10, s. 33–36; tenże, *Zagrożenia skażeniem biologicznym i chemicznym*, „Atest” 2009, nr 12, s. 38–39.

⁶¹ Zob. więcej o tym np. w: T. Łobożewski, *Bezpieczeństwo na wycieczkach szkolnych*, „Geografia w Szkole” 1998, nr 1, s. 41–44; R. Mazurek, *Formy i rodzaje zagrożeń*, w: *Nauka o bezpieczeństwie*, t. 1, dz. cyt., s. 278–292; R. Wiśniewski, *Bezpieczeństwo a edukacja*, „Kultura i Edukacja” 1999, nr 203, s. 109–111.

zagrożeń, ale również konsekwencji łamania prawa i działania przeciwko bezpieczeństwu innych osób, np. za pośrednictwem Internetu czy telefonów komórkowych⁶². Poza tym w ramach tej współpracy warto zorganizować spotkanie z psychologiem policyjnym, podczas którego wychowankowie zostaną zapoznani z największymi zagrożeniami internetowymi, takimi jak pedofilia, pornografia, przemoc i cybermobbing, oraz dowiedzą się, jak powinni postępować w sytuacji zagrożenia internetowego. Często bowiem młodzież nie zdaje sobie sprawy z ryzyka oraz możliwości stania się ofiarą w sieci. Bywają też sytuacje, gdy wychowankowie, posiadając wiedzę na ten temat, nie potrafią skutecznie bronić się przed ewentualnymi zagrożeniami. W praktyce zastosowanie wyżej wymienionych rozwiązań metodycznych wymaga zaangażowania ze strony nauczyciela religii i współpracy z innymi osobami, także z funkcjonariuszami policji i straży pożarnej oraz ze służbą medyczną.

4. Uwagi końcowe

Przeprowadzone powyżej analizy ukazują braki w korelacji nauczania religii, którą zaplanowano w podstawie programowej katechezy w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych. Jednocześnie dowodzą, że edukacja dla bezpieczeństwa zawiera szereg tematów istotnych dla integralnego postrzegania świata, zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa i integrowania wiary z codziennym życiem. Treści zaplanowane w podstawie programowej kształcenia ogólnego wymagają uzupełnienia o aspekty etyczno-religijne. Zadanie to może dobrze spełnić nauczanie religii. Katecheta jest bowiem m.in. powołany do wypełniania w środowisku szkolnym funkcji dydaktycznych i wychowawczych, ukazywania wartości chrześcijańskich oraz wspierania uczniów w holistycznym rozwoju i integralnym spojrzeniu na problemy społeczne i przyrodnicze, a więc także te, które wiążą się z edukacją dla bezpieczeństwa. Do zadań nauczyciela religii należy udział w dialogu interdyscyplinarnym, dlatego potrzebuje on odpowiednich pomocy (np. rzetelnych zapisów w podstawie programowej katechezy), niezbędnych do wypełniania tej powinności edukacyjnej. Postulat ten odnosi się również do korelacji nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa. Warto byłoby uwzględnić analizowany obszar treści kształcenia ogólnego tak, aby realizacja korelacji w nauczaniu religii nie ograniczała się do wybranych przedmiotów, lecz uwzględniała wszystkie istotne zagadnienia. Postulat ten skierowany jest przede wszystkim do osób odpowiedzialnych za programowanie katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Najpierw należy wprowadzić zmiany w podstawie programowej

⁶² Szczegółowe omówienie tej problematyki można znaleźć np. w: E. Wiszowaty, *Współpraca szkoły i policji w realizacji założeń edukacji dla bezpieczeństwa*, dz. cyt., s. 269–277.

nauczania religii, a następnie w programach i w podręcznikach. Konieczne wydają się uzupełnienia założeń programowych szkolnej katechezy, dotyczące etycznych aspektów edukacji dla bezpieczeństwa. W postulowanych zmianach programowych nie chodzi zatem o dopisanie brakujących obszarów korelacji, czyli skopiowanie ich z podstawy programowej kształcenia ogólnego, ale o szczegółowe kwestie wskazujące na etyczne aspekty problematyki z zakresu bezpieczeństwa osobistego, zewnętrznego i wewnętrznego. Stąd też osoby odpowiedzialne za programowanie nauczania religii powinny odznaczać się szczegółową wiedzą dotyczącą podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa oraz umiejętnością zaakcentowania kwestii moralnych. Postulat ten wymaga współpracy zarówno z twórcami programów do przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, jak też z badaczami zajmującymi się teologią moralną (szczegółową) i katolicką nauką społeczną. Rzetelna konsultacja merytoryczna pozwoli opracować pozbawione uproszczeń obszary korelacji nauczania religii z edukacją szkolną. Będą one odpowiednią pomocą zarówno dla twórców nowych programów i podręczników, jak i dla nauczycieli religii.

Istotnym postulatem, wprost związanym z korelacją nauczania religii z edukacją dla bezpieczeństwa, jest odpowiednie doskonalenie merytoryczne katechetów. Chodzi tu zwłaszcza o tematykę z zakresu bezpieczeństwa osobistego, zewnętrznego i wewnętrznego. Nauczyciele religii potrzebują wsparcia w rzetelnym poznaniu form i rodzajów zagrożeń oraz sposobów zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa rozpatrywanego w odniesieniu do różnych sfer życia człowieka (np. do sfery osobistej, politycznej, publicznej, wewnętrznej, międzynarodowej, bezpośredniej i pośredniej). Obok tej wiedzy niezbędne są umiejętności związane z ukazywaniem powinności moralnych w zakresie bezpieczeństwa. Należy mieć nadzieję, że wyżej wymienione postulaty zostaną uwzględnione w kolejnych dokumentach programowych nauczania religii oraz w permanentnej formacji nauczycieli religii. Tylko tak ujmowana korelacja może przyczynić się do integralnego rozwoju młodzieży oraz stać się źródłem bezpieczeństwa osobistego, zewnętrznego i wewnętrznego. Programując korelację nauczania religii z edukacją szkolną, należy uwzględnić w niej problematykę z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa, dowartościowując dyskusje o aspektach moralnych (zwłaszcza dylematach) związanych z bezpieczeństwem oraz z zachowaniem w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia.

Summary

Correlation of religion teaching with education for security in gymnasium schools and post-secondary schools

Curricular catechesis documents of the Church in Poland underline the significant didactic and educational role of correlation of religion with education. It is connected with the necessity of supporting students in holistic looking at the world, in discovering Christian values in different spheres of life and in forming an interdisciplinary dialogue. One of these areas is education for security which is a new area that has not been elaborated so far in Polish catechetics. This article, basing on curricular documents on religion teaching and general education, presents aims, content and tasks of correlation of religion teaching with education for security and describes methodical issues. In the light of this, the attention is paid to educational possibilities and chances and organisational limitations connected with the analysed area of correlation. These issues are preceded by a short description of education for security and correlation in religion teaching.

Ks. Edward Wiszowaty – dr hab. teologii, prof. UWM w Olsztynie, kierownik Katedry Teologii Dogmatycznej i Fundamentalnej Wydziału Teologii UW, prof. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Zainteresowania badawcze: religijność policjantów, etyka policji, problemy przekazu homiletycznego.

Anna Zellma – absolwentka KUL; dr hab. nauk teologicznych w zakresie katechetyki, prof. nadzw. w Katedrze Katechetyki i Pedagogiki na Wydziale Teologii UWM w Olsztynie; sekretarz redakcji rocznika naukowego „Forum Teologiczne”, członek zarządu Stowarzyszenia Katechetyków Polskich; autorka wielu publikacji w czasopiśmie naukowych i w recenzowanych opracowaniach zbiorowych z zakresu katechetyki, pedagogiki i edukacji.